

PROJEKTO
EDUKACIJA E
ROMANE CHAVENGI
ANDE EVROPA

ROMA | HISTORIA

GENERALO
INTRODUKCIJA

ROMA | HISTORIA

Fakturjenge lila pal i romani historia: Generalo introdukcija

Fakturjenge lila pal i romani historia: Kontento Struktura | Fakturjenge lila pal e Roma | Literatura, Prinžarimos, O timo e historijake fakturjengo

➤ *Kadala fakturjenge lila den дума pal e romengi historia, jekh evropaki nacija kaj avili andar i India. I indikani origina e romengi si maj mištes sikavdi katar i čhib kaj inke den дума e manuša kadale verver etnikane grupake. E roma eksistuin ande maj but grupurja, kaj si anvjarde etnikane lavenca – pendar alosarde thaj vi dine averendar: Arlijes, Calé, Gurbetura, Kaale, Kalderaša, Lovara, Manuš, Sepečides, Sinti, Ursarja thaj aver. But grupurja phenen peske roma. Butivar, sa kadala grupurja si anavjarde – varekana vi jekhethaneste manušenge grupurjenca kaj na-i len Indikani origina – von si prasande e alavesa „Gypsies“, kaj šaj arakhel pes vi ande fakturjenge lila samo vaš i deskripcija, bi te anen pes negativno konotacije.*

E OPINIE KAJ SI DINE AVRI ANDE KADAJA BUKI SI O RESPONSABILITETO LE AUTORURJENGO THAJ NA SI MUSAJ TE REFLEKTISAREN I OFICIALNO POLITIKA E EVROPAKE KONSILOSKI.

Savore čačimata si rezervisarde. Ni jekh rig andar kadaja publikacija našti te ovel boldini ande aver čhib, kopiisardi vaj dini maj dur ande orsavi forma vaj orsavo modo, elektronično (CD-Rom , Interneto, etc.) vaj mekaniko sar fotokopia, registracija vaj orsavi informacija garavdi vaj sar sistemo kaj rekuperil, bi te del pes i permisia xramosardes katar e Publikacijaki Divizija, e Komunikacijako Direktorato (F-67075, Strasbourg cedex or publishing@coe.int).

➤ *Sar e roma sas thaj inke si dine rigate andar i societeta, i romani historia sas thaj maj si thodi rigate katar i oficialno historia. Žanel pes thaj andas pes dovada de andar o 18-to šeliberš kaj i romani, e čhib le romengi, si jekh nevi Indo-Aryam čhib thaj e manuša kaj vakjaren lan si len indikani origina. Sa kadja, e manušenge žanimata pal i historia thaj i kultura kadale nacijaki, kaj si i maj bari Evropaki minoriteta, si cira vaj na eksistuin maškar e normalno manuša. Ande aver rig, e nacionalno guvernura thaj*

FAKTURJENGE LILA PAL I ROMANI HISTORIA: KONTENTO STRUKTURA

I ROMANI HISTORIA ANDE EFTA FAZE

III. 1

Anglal-Evropaki Historia: “Angluni Migracia” andar i Centralno India karing o Byzanciumo | 250 BCE - 1400 CE

1

250 BCE

0 BCE

250 CE

500 CE

750 CE

Na si šajpen te dikhen pes mišto savore aspekturja e romane historijake andar jekh drom thaj te sikavel pes sa so xasardjas pes maj anglal. Vi kana e fakturjenge lila sikaven e maj vašno mometurja thaj iventurja andar i romani historia, trebal te oven dikhle sar jekh angluno paso pal saveste si te oven neve lačharimata. Te del pes šansa te anen pes neve informacije sas

alosardo jekh putardo modelo vaš i prezentacija: o formato pal korkoro fakturjenge lila thaj organizacija e kontenturje-gi ande putarde liste, savende šaj lokes te thon pes maj palal buxljarimata. Kadaja putardi organizacija e kontentoski si lan efekto ando sistemo e ginimasko e faturejege lilengo kaj organizisarel sar proba i romani historia ande efta faze:

1 ANGLAL-EVROPAKI HISTORIA: “ANGLUNI MIGRACIA” ANDAR I CENTRALNO INDIA KARING O BYZANCIUMO

I indikani origina thaj „o drom karing i Evropa“ andar i Persia, Armenia thaj Asia Minor sar kotor andar Bizancosko Thagaripen na thol pes maj but ande diskusija, maj angal so-ske eksistuin čhibake evidence. Soske naj dokumenturi thaj

„konkretno fakturi“ thaj soske ande svake emancipacijako proceso si vašno i origina, kadosi jekh than diskusijengo kaj našen katar e teorie kaj si len štincaki baza thaj verver spekulacije.

2 ANGLUNI EVROPAKI HISTORIA & ANGLUNI DISKRIMINACIA

Kadaja dujto faza andar i romani historia sikavel i vrjama katar o „Avipen and-i Evropa“ ando 15-to šeliberš thaj i situacija e romengi ande but Evropake regionuri andar o 16-to thaj 17-to

šeliberš: lengi situacija ando Xoraxano Thagaripen thaj Centralno Evropa, i sklavia vaj robija andar i Walaxija thaj Moldova, marginalizacija thaj persekucija ande Vestikani Evropa.

3 THEMENGE POLITIKE: INTEGRACIJA, ASIMILACIJA ZORASA, DEPORTACIJA

Ando 18-to šeliberš, e „Luminake Berša“ ande Evropaki historia, e roma sas telal „neve metode“ diskriminacijake: koncentracija ande Spania thaj zakonuri vaš i asimilacija zorasa

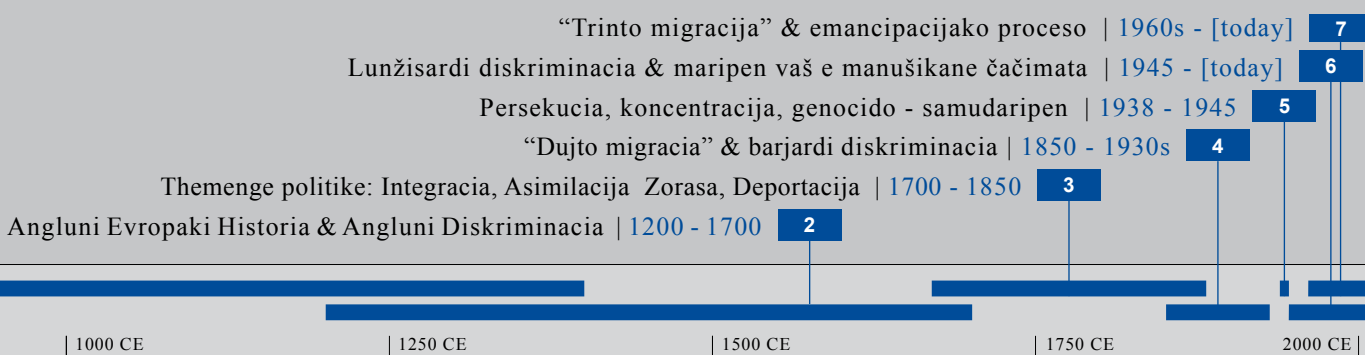
and o Austro-Hungariako Thagaripen; ke kadala metode kere-las opozicija e Rusijako Thagaripen kaj dikhenas e romen sar egalno manuša thaj sas len saste civilno čačimata.

4 “DUJTO MIGRACIJA” & BARJARDI DISKRIMINACIJA

Ande dujto paš e 19-to šeliberšeski astardjas pes e dujto migracijako miškipe: romane grupurja andar i Centralo

thaj Sud-Estikani Evropa gele karing savore aver regionuri e Evropake, varesave andar lende vi nakhle i derjav. E politi-

e internacionalo organizacie zumaven te peraven i segregacija, o lažavo thaj i marginalizacija e romeni thaj dikhen te integrisaren mišto le romen ande societeta. Jekh andar e lače soclucije si i edukacija e romengi thaj vi e gažengi. Jekh sasto kotor andar kadale edukacijako proceso si o solduje rigengo žanipen pal i khetani historia e romengi thaj e gažengi andi Evropa. E fakturjenge lila si kerde te den vast kado proceso e integracijako vaš i edukacija.

kane procesurja thaj e paruvimata kaj kerde pes ando šeliberš (19/20) ande bilačimos e romenge. Kadala paruvimata si sikavde ande zoral diskriminacija andar o purano regiono

Austro-Ungariako thaj o tratamiento le romengo sar rigate manuša, ama integralno kotor andar i societeta ande angluni Sovietikani Unia.

5 PERSEKUCIA, KONCENTRACIJA, GENOCIDO - SAMUDARIPEN

E nazisturjengo samudaripen si dikhlo sar cenzura ande akanutni romani historia. Kado sas o maj negativno punkto e šeliberšengo pal i diskriminacija, stigmatizacija thaj persekucija. But grupurja naštisajle te nakhen opral o Samudaripen ži avdives. O Holokau- sto našti te ovel dikhlo sar nakhlo vaxt, inke si kotor andar o aka-

nutno živipen e romengo thaj kadalake vi e gaže trebal te žanen pal kadaja faza andar i romani historia. Kado kapitolo sikavel maj mišto i introdukcija thaj o putardo karaktero kadale fakturjenge lilengo. Vi kana kado titlo arakhel pes ande maj but fakturjenge lila, inke ačhjol but te xramosarel pes pal kodo.

6 LUNŽISARDI DISKRIMINACIA & MARIPEN VAŠ E MANUŠIKANE ČAČIMATA

Pal o Dujto Lumjako Maripen e manuša save ačhile živde pal e koncentracijake kampura na dinjas pes lenge žutimos vaj kompensacija thaj but andar lende sas prinžarde sar viktime but vrjama palal. I stigmatizacija thaj i diskriminacija na lilas

agor pal o Samudaripen. E roma sas sasti vrjama thaj inke si dine rigate ande Evroapki societeta. I situacija geldas maj dur ke auto-organizacija vaš emancipacija thaj ko maripen vaš manušikane čačimata ko internacionalo nivelo.

7 “TRINTO MIGRACIJA ” & EMANCIPACIJAKO PROCESO

I nevi Estikani – Vestikani migracija e romengi astardjas ando vaxt e butjake migracijengo andar o Sud-Esto le Evropako karing o Vesto le Evropako thaj barili kana sas peravdi i Sovietikani Unia thaj lake satelitura thaj vi kana phagerdas pes

i purani Jugoslavia. Procesurja kaj arese ke puškengo maripen, dine dab e romen butivar: sar marimaske viktime, sar marginalizirime etnikani grupa, anavjarde samo sar ekonomikane našalde manuša ande thema kaj gele, thaj aver.

Sa kadja, o palutno punkto andar i lista sikavel kaj o kontento si organizisardo sar putardi lista. Andre si samo jekh artikolo kaj sikavel e maj palutne migracije katar o Esto ko

Vesto thaj del posibiliteto te thon pes andre artikolurja kaj sikaven detajlura pal o globalno barjaripen.

➤ *E fakturjenge lila si kerde andar e sikljarne, studenturi, manuša kaj len decizije, eksperturi kaj keren buti vaš e roma thaj andar savore manuša kaj si len intereso pal i romani historia. Vi kana si len sar baza štincaki ekspertiza, e fakturjenge lila na si kerde sar totalno štincaki thaj kritično deskripcija pal i romani historia; Kadava opuso inke trebal xramosardo katar e autorurja kaj si len šajpen. E fakturjenge lila si kerde te den i bazutni informaciija pal i romani historia karing jekh maj buxli audienca, kaj šaj te ovel lači ande maj but siklimaske konteksturi.*

FAKTURJENGE LILA PAL E ROMA

E fakturjenge lila pal e romani historia si kotor andar jekh seria fakturjenge lilengi pal e roma kaj sa kadja si organizarde pe putarde liste sar phedas pes maj opre. Paš kadala anglune historijake fakturja o finalno produkto si te astarel andre fakturjenge lila pal i kultura, pal e etnokultura, čhib, literatura, muzika, khelipe thaj arte. Sar ando kazo e fak-

turjenge lilengo, i informaciija pal i romani kultura trebal te ovel dikhli sar introdukcija. Vi kana e maj vašno fakturja pal i romani kultura si te oven učharde katar katar kadala fakturjenge lila sar šaj maj mištes, trebal te oven dikhle sar angluno paso saveste ažukeren pes neve lačharimata. O finalno skopo savore fakturjengo kaj si kerde ando kadro kadale projektosko thaj avrjal kado si te keren pes komprehensivno thaj butfunkcionalno materialura pal i romani historia thaj kultura vaš edukacionalno skopurja thaj sa kadja andar o generalno publiko.

LITERATURA

Fraser, Angus (1992) The Gypsies. Oxford/Cambridge: Blackwell.

Tcherenkov, Lev / Laederich, Stéphane (2004) The Rroma. Vol 1: History, Language and Groups. Basel: Schwabe.

PRINŽARIMOS

Sikavas amari pakiv karing savore autorurja kaj ande peski kontribucija aktivno ke fakturjenge lila thaj karing e pasivno kontributorurja kaj si xramosarde sar surse. Specialno najsarimos bičalas karing o Univeriteto Hertfordšire Press, Gypsy Research Centro, Editorialo Presencia Gitana, Picus Verlag, Böhlau Verlag Wien Köln Weimar, Schwabe Verlag Basel, SPIEGEL-Verlag. Sam lošale ke sas amen sar baza i ekspertiza thaj o suport o Mozes F. Heinschink, kaj kerdas o Romano Projekto katar o Graz Univeriteto te eksistui – thaj sar jekh rezultato kothar si vi e fakturjenge lila - vov dinjas thaj inke del amenge maj baro suport ande savore aktiviteturi phangle ke kadaja topika. Maj dur sikavas amaro baro prinžarimos karing i geli Milena Hübschmannová, savjake artikulurja, xramosarde andar e RomBase, sas jekh vašno baza andar e historijake fakturjenge lila.*

*RomBase si jekh web pal resurse thaj sikavel didaktikanes xramosarde informacije pal e roma (<http://romani.uni-graz.at/rombase/>) thaj sas lili sar baza vaš e fakturjenge lila.

O TIMO E HISTORIJAKE FAKTURJENGO

Editoro: Michael Wogg asistisardo katar i Ulli Pawlata thaj i Conny Wiedenhofer

Grafika: Marcus Wiesner

Koordinacija: Romano Projecto ko Graz Univeriteto ande phangli kooperacija e projektosa katar o Konsilo le Evropako „Edukacija e Romane Čhavigi and-i Evropa“